

Hvornaar er den skaanske Kirkeret sat?

af

Henning Matzen.

I sin Afhandling om de gamle Danskes Re:ssædvaner og Avtonomi udtalte J. F. W. Schlegel, at det vilde være et fortjenstfuldt Arbejde for en i den kanoniske Ret vel bevandret Lærd at vise, hvorvidt den skaanske Kirkelov stred mod hin. Dette fortjenstfulde Arbejde har Dr. L. Holberg udført, idet hans Bog: „Kirke og Len i Danmark under Valdemarerne“ har et første Afsnit med Overskrift: „Skaansk-sjællandsk Kirkeret“, hvori Forfatteren grundigt og klart har belyst den skaanske Kirkerets hele Forhold til Datidens kanoniske Rets Udvikling.

I samme Afsnit kommer han da ogsaa ind paa det blandt saa mange Forfattere saa meget omstridte Spørgsmaal om Tidspunktet for den skaanske Kirkerets Vedtagelse og besvarer det i Overensstemmelse med K. Maurer derhen, at Biskop Absalon, ligesom Biskop Arne af Skalholt et Aarhundrede senere, er kommen overens med sin Foresatte, Ærkebispnen, om den Kirkeret, som hver af dem skulde udarbejde, saaledes at begge Love henholdsvis for Sjælland og Skaane ere blevne udarbejdede efter en fælles Plan og udgivne omtrent sam-

tidig. Forfatteren selv gisner derhos yderligere, at der ikke har fundet et særligt sjællandsk og et særligt skaansk Maalstævne Sted, paa hvilket henholdsvis hver af Lovene er bleven vedtaget; men at der i Dagene før 21. Juli 1171 i Ringsted er bleven afholdt et sjællandsk-skaansk Møde eller mulig et Rigsmøde, hvorunder Sjællændere og Skaaninger ere traadte sammen med Ærkebiskop Eskil og Biskop Absalon til Forhandling om Kirkeloven, og at denne saa er bleven vedtagen af Eskil og Absalon paa den ene, de sjællandsk-skaanske Repræsentanter paa den anden Side, hvorefter Lovene ere blevne lyste paa Landstingene, i Sjælland om Onsdagen, i Skaane om Løverdagen.

Jeg anser dog ikke denne Gisning om begge Kirkeretters Vedtagelse paa et Fællesmøde for rigtig. Den skaanske Kirkeret siger nemlig udtrykkelig i Fortalen, at en er sat paa Maalstævne i Lund af (Ærke)biskop Eskil efter alle Skaaningers Bøn, fordi Retten før var for haard. Nu er denne Fortale vel af Dr. Secher og Dr. Holberg stemplet som Afskriverværk; men jeg tilstaar, at jeg ikke ser, med hvad Føje. De af den førstnævnte Forfatter fra selve Indholdet hentede Indvendinger mod dens Ægthed har Dr. Holberg selv, saavidt jeg skjønner, fyldestgørende gjendrevet. Den findes dernæst i de ældste og bedste Haandskrifter, ogsaa i dem, som hidrøre fra de Afskrifter, hvilke Gældkær Niels Erlandsen lod tage af den oprindelige Skraa i Lunds Domkirke, kun at i dem findes indskudt Ordene „mest med Thord Gældkær“. Disse Ord maa da betragtes som et uægte Indskud; men om Ægtheden af den øvrige Fortale er der ikke Grund til at tvivle. Til Haandskrifternes Vidnesbyrd kan yderligere føjes den Betragtning, at man

ikke godt kan tænke sig Skraaen affattet uden en saadan Fortale. Hvis den nemlig havde manglet, vilde Kirkeretten have foreligget som en Opskrift af Kirkerets-Regler, der aldeles ikke vilde have udvist noget angaaende deres egen Tilblivelse, forpligtende Kraft og Gyldigheds Omraade. Vel finde vi endnu fra Valdemar II's Tid i Skaane formløse Opskrifter af den verdslige Ret, f. Ex. Forordningen om Ættebod; men den var vedtaget paa Skaanes Landsting, hvorved dens Gyldighed og Gyldigheds Omraade var givet og kundgjort. Kirkeretten var derimod vedtaget paa Maalstævne, og der foreligger intet Vidnesbyrd om, at den, saaledes som den sjællandske, er bleven lyst paa Landstinget. Derfor var Fortalen her en ligefrem Nødvendighed.

Fortalen til den sjællandske Kirkeret, hvorefter Retten er sat paa Maalstævne i Ringsted Lund af (Ærke)biskop Absalon, er dernæst ogsaa bleven stemplet som et Afskriverværk; men den findes ligeledes i gamle gode Haandskrifter; jfr. C. Kier: Valdemars sjællandske Lov S. 114; og den hævder af saglige Grunde sin Plads lige saa vel som Fortalen i den skaanske Kirkeret. Efterskriften i den sjællandske Kirkeret vilde ikke i saa Henseende fuldtud erstatte Fortalen. Hvad der er anført for dens Uægthed er, at Ordet Lund findes ved Siden af Ringsted, hvilket skal vise, at det er en Skriver, der har indrettet den skaanske Prolog til Brug i Sjælland ved at indskyde Ringsted foran Lund. Men denne Sammenstilling viser efter mit Skjøn med Sikkerhed ikke andet end netop det, at den skaanske Kirkeret har tjent til Forlæg for den sjællandske. Da et Eksempel af Forlægget skulde laves til, har man muligvis nøjedes med at skrive Ringsted ovenover Lund eller sætte det

første Ord udenfor i Margen, og paa denne Maade kunne begge Ord være slupne ind i senere Afskrifter. Denne Sammenstilling kan derfor ikke godtgjøre Fortalens Uægt-hed; men hvad der derhos efter mit Skjøn særlig taler for Ægtheden af den sjællandske og derigennem ogsaa af den skaanske Kirkerets Fortale er, at den sjællandske Kirkerets Efterskrift, som man i Almindelighed er enig om at anse for ægte, ligefrem forudsætter Fortalen. Denne beretter, at Loven er sat paa Maalstævne, og Efterskriften føjer dertil Angivelse af Dag og Tid, naar dette er sket. — Efter Fortalens Ordlyd maa man altsaa anse hver af Lovene for sat henholdsvis af Ærkebiskop Eskil paa et Maalstævne i Lund og af Biskop Absalon paa et Maalstævne i Ringsted.

Naar Efterskriften til de af Niels Erlandsen tagne Afskrifter beretter, at den skaanske Skraa er givet af Ærkebiskop Eskil og Biskop Absalon, med Kong Valdemars gode Vilje, saa kan det sidste være rigtigt nok; men at Absalon ogsaa skulde have været med til at give Loven, modsiges af selve dens Fortale. Sammenhængen er rimeligvis den, at Niels Erlandsen har sin Kundskab fra Seglene, som hængte ved den originale Skraa. De første vare formodentlig Eskils, Absalons og Valdemars, og derfra har han da sluttet til, at disse tre have været med ved Lovens Udstedelse. Den sikre Kjendsgjerning er altsaa kun den, at „Biskop“ Absalon har været med til at besegle Loven. Vel kan herved dog gøres den Anmærkning, at der i de samtidige Akter fra Striden mellem Kong Kristoffer og Ærkebiskop Jacob Erlandsen kun tales om, at Kongers og Ærkebispers Segl fandtes paa Skraaen; S. R. D. V S. 583: sigillata sigillis domini regis et quorundam archiepiscoporum Lundensium; S. 587

sigillis regum et archiepiscoporum quorundam signata; S. 588: vallata sigillis regum et quorundam praelatorum, qui pro tempore fuerunt in Lundensi ecclesia. Men da Niels Erlandsen netop var en af dem, der i Anledning af Striden om Skraaen bleve tiltagne ad examinanda statuta Schanensium, da jeg derhos ikke kan tænke mig nogen fornuftig Grund til, at han skulde have villet sætte Biskop istedetfor Ærkebiskop Absalon, og da en Fejltagelse ved en særlig Undersøgelse ikke kan formodes, saa gaar jeg ud fra, at Biskop Absalon har beseglet den skaanske Skraa, og denne Besegling fordrer efter Dr. Holbergs Mening en Forklaring, som har ført ham til Gisningen om Lovens fælles Udarbejdelse og Vedtagelse i et fælles Møde med Besegling af baade Ærkebispen og Bispen. Men naar nu denne fælles Vedtagelse ikke kan antages paa Grund af Skraaernes egne Udtalelser, saa maa der søges en anden Forklaring; og den turde vel heller ikke falde saa vanskelig. Ærkebispen besegler den skaanske Vedtægt paa Kirkens, Kongen paa Statens Vegne; men Biskop Absalon repræsenterer indenfor Skaane hverken Stat eller Kirke. Hans Segl kan da kun være Udtrykket for, at hans Raad og Medvirkning er bleven ydet ved Udfærdigelsen, og at han har været enig i dens Indhold. Det er rimeligt nok, at hans Besegling er bleven ønsket af Ærkebispen, navnlig i Betragtning af, at Skraaen f. Ex. i sin Procesmaade var ukanonisk, og ikke mindre kunde Kongen ønske den Betyggelse, der laa i hans prøvede Ven og Raadgivers Medbesegling. Maaske har Absalon ved denne som ved andre Lejligheder været Mægleren mellem Valdemar og Eskil, og hans Segl som saadan under Skraaen var da paa sin rette Plads ved Siden af Kongens og Ærkebispens. Men

naar altsaa Absalon var enig i Skraaen for Skaane, og en væsentlig enslydende af ham er bleven udstedt for Sjælland, hvorfor kunne da begge ikke antages at være blevne givne samtidig i 1171?

For denne samtidige Udstedelse paaberaaber man sig yderligere den Kjendsgjerning, at den skaanske Kirkelov overalt bruger Udtrykket Biskop, medens den dog, hvis den var udfærdiget særskilt alene for Skaane, burde have benyttet Titlen Ærkebiskop, hvilket de ældste Haandskrifter af den skaanske verdslige Lov altid nøje overholde. I en skaansk-sjællandsk Fællestext var derimod Ordet Biskop, der kunde bruges om begge Stifters første Gejstlige, paa sin Plads. Herimod maa dog indvendes, at der ogsaa i de ældste danske Texter af den skaanske verdslige Lov ingenlunde læstes Ærkebiskop men Biskop. Dette gælder saaledes om den danske Lovtext, som Andreas Sunesøn lagde til Grund for sin Parafra; thi i denne forekommer ikke paa et eneste Sted Ordet archiepiscopus men derimod episcopus, antistes eller pontifex. De Haandskrifter, i hvilke Ordet Biskop endnu findes, have derfor sikkert paa dette Sted bevaret den oprindelige Text; jfr. f. Ex. Sk. L. IV — 19 i Runehaandskriftet. Paa tilsvarende Vis stiller Forholdet sig i Uplandslovens Kirkeret, der overalt har Biskop, ligesom Frostatingsloven fra først af har samme Udtryk, der først i Tidens Løb paa sine Steder er bleven afløst af Ærkebiskop. Naar vi ogsaa møder Ordet Biskop i den skaanske Kirkelov, viser dette derfor ingenlunde i og for sig, at Loven ved sin Udstedelse var bestemt til at gjælde for andre Stifter end Skaanes. At man i en Kirkeret for et enkelt Bispedømme, selv om dettes Indehaver havde Titel af Ærkebiskop, dog fastholdt Beteg-

nelsen Biskop, var ogsaa ganske i sin Orden som Følge af, at Ærkebispens Værdighed som saadan ikke vedkom Forholdet overfor Bispedømmets læge Befolkning. Overfor den øvede Ærkebisp sin kirkelige Myndighed, ydede sine kirkelige Goder og stillede sine kirkelige Krav netop i Egenskab af Biskop, og naar ifølge den skaanske Skraa Bønderne lovede at yde tredelt Tiende, var det netop Biskopstiende, som dette Løfte gjaldt; til Gjengjæld fæstnedes bl. a. Gebyrerne for de biskoppelige Handlinger. Her var derfor netop Brugen af Ordet Biskop den ene rigtige.

Imod at Kirkeretterne ere blevene udstedte samtidig, og for at den skaanske Kirkeret er bleven udstedt først, taler dernæst en Flerhed af Grunde. Den første er Forskellen i den formelle Affattelse, idet den sjællandske Kirkeret har en Efterskrift, indeholdende ikke blot en Dagtegning, men ogsaa den betydningsfulde Meddelelse, at Loven er bleven lyst paa Landstinget. Dette tyder allerede paa, at Loven er udstedt paa et Tidspunkt, hvor man ikke blot lagde større Vægt paa den formelle Udfærdigelse, men ogsaa paa den Kjendsgjærning, at Vedtægten var bleven lyst paa Thinge og derigjennem kundgjort paa bindende Maade for hele Landet. — Dertil kommer saa Forskjellen i Indholdet.

Jeg skal her foreløbig kun dvæle ved den Hovedforskjel, at medens den skaanske Lov har Bevis ved Jernbyrd, er dette fuldstændig slettet i den sjællandske. I Særdeleshed har skaanske Kirkeret i Art. 13 en Regel om Bevis ved Jernbyrd i Anledning af et lønligt Drab. Den hjemler da Anvendelsen af den strængeste Art af samme Bevis, kaldet Skra, bestaaende i, at den Sigtede skulde gaa over tolv gloende Plovjern. Reglerne derom

ere ganske stemmende med de i skaanske Lovs V — 38 indeholdte Regler om samme Æmne; jfr. Andr. Sunesøn Art. 57. Sjællandske Kirkelovs tilsvarende Artikel har samme Overskrift: Thet ær ræt um scra; ligesom Indholdet af Reglen er svarende til den skaanske Kirkerets Regel, blot at Nævn er sat istedetfor Jern og Skra. Den nærmest liggende Stutning fra denne Sammenstilling fører til den Antagelse, at den skaanske Lovs Regel har afgivet Forlægget og er bleven overført fra Skaane til Sjælland med Ændring af henholdsvis Jern og Skra til Nævn. En modsat Fremgangsmaade er utænkelig; thi i den skaanske Regel er der en Klimax i Bevisets Strenghed; de første ni Mand slippe med Skudsjern, medens den tiende skal a scra ganga; den sjællandske Regel har derimod det samme Bevis ved Nævn i alle Tilfælde. Imod denne Antagelse henviser imidlertid Forfatteren til, at det er muligt, at den sjællandske Kirkelovs oprindelige Text har været stemmende med den skaanske, men at den ikke er bleven overleveret os; vi har kun Haandskrifter af Loven fra Tiden længe efter Jernbyrds Afskaffelse, indeholdende en revideret Text, i hvilken efter Jernbyrds Afskaffelse Nævn er sat i Stedet. Et Vidnesbyrd om Artikkens oprindelige Indhold er kun levnet i Overskriften; men den vilde man næppe have beholdt ved Skraaens Udstedelse, hvis hele det tilsvarende Indhold var bleven udtaget. Derimod bliver det forklarligt, at en saadan Unøjagtighed som Bibeholdelse af Ordet scra i Overskriften trods Ændringen i Indholdet kunde finde Sted, hvis man tænker sig en privat Revision foretaget f. Ex. af en af Roeskilde Bispens Skrivere, hvorved han afskrev den sjællandske Kirkelov, men med de Rettelser, som Afskaffelsen af Jernbyrd gjorde nødvendig. Det er da først denne gennemsete

Text af den sjællandske Kirkeret, som foreligger selv i de ældste Haandskrifter af den, som ere blevne overleverede til os. Den skaanske Kirkeret er derimod paa Grund af den senere derom opkomne Strid bevaret med større Troskab i sin oprindelige Text end den sjællandske, og derfor kan der ikke sluttes fra en Sammenstilling mellem begges bevarede Texter.

Jeg vil nu foreløbig gaa ud fra Rigtigheden af Forfatterens Gisning om den sjællandske Kirkerets oprindelige Text, men under denne Forudsætning fremhæve, at bemeldte Text i hvert Fald er oprindelig skaansk Ret, som først ved Kirkeretten er bleven overført til Sjælland. Denne alt af C. Kier hævdede Paastand anser Forfatteren dog næppe for vel grundet, eftersom man ikke kjender Sjællands verdslige Lov paa Kirkelovens Tid og følgelig ikke ved, hvorvidt den sjællandske Ret, som vi nu kjende, er overensstemmende med den i 1171 gældende. Men herimod er at fremhæve, at vi kjende den sjællandske Rets Regler om Forfølgning og Straf af Drab fra den Tid, da Jernbyrd endnu var i Brug i Sjælland, i den til Skaane overførte Opskrift, som kaldes Orbodemaal; i den finde vi imidlertid aldeles ingen Regel, svaerende til den heromhandlede skaanske Regel om lønligt Drab. De sjællandske Bestemmelser have vel Regler om, med hvilket Bevis den, der sigtes for Drab og benægter at være skyldig, skal fri sig; men en Adgang for Eftermaalsmanden til, hvor ingen Gærningsmand har meldt sig, at gaa rundt og sigte 10 Mænd efter hinanden for at være Gærningsmænd, kender Orbodemaal saavel som Valdemars og Eriks sjællandske Lov aldeles ikke. Dette staar i god Sammenhæng med, at Reglerne om Drab i det Hele vare strængere i Skaane end i Sjælland.

Her finde vi Reglerne om Drabsmandens Ret til Bidrag af Frænderne og Adgang til privat Inddrivelse deraf som gældende Ret i Eriks sjællandske Lov, medens disse Ordninger i Skaane findes ophævede Slag i Slag; jfr. Præmisserne til Kong Knud VI Fdg. 28. Decbr. 1200 for Skaane: *didicimus evidenter terram vestram præ ceteris regni nostri homicidii sceleribus aggravatam*, m. v.; og Sk. L. VII — 15; jfr. A. Sunesøn Art. 95, der særlig omtaler Straffen for Mordere, som skulle stejles. Jeg maa derfor anse det for givet, at Forlægget for den heromhandlede Bestemmelse i den skaanske som i den sjællandske Kirkeret netop er hentet fra Skaanes verdslige Ret.

Men hvis da Forfatterens Gisning er rigtig, at Skaanske og Sjællandske Kirkeret er givne samtidig i 1171, og baade Eskil og Absalon have været enige om at indføre Bevis ved Jernbyrd i dem, hvorledes kommer da særlig Eskil til at staa overfor sin gode Ven Pave Alexander III? Forfatteren fremhæver selv, hvorledes Eskil i sin Udlændigheds Tid 1161—1168 har været under Paavirkning af denne, som imidlertid 1171 skrev til Ærkebispem i Upsala: *ferri judicium catholica ecclesia contra quemlibet, etiam nedum episcopum, non admittit*. Og saa skulde hans gode Ven, den nordiske Kirkes Primas, Ærkebispem af Lund, i Ledtog med Biskoppen af Sjælland netop i samme Aar have indført dette af Kirken ikke admitterede Bevismiddel i sin allerværste Skikkelse baade i Skaane og Sjælland. Dette synes dog hartad utroligt. Ulige rimeligere er det derfor, at Eskils Indførelse af Jernbyrd i den skaanske Skraa tilhører et længere tilbageliggende Tidspunkt, da Kirken endnu ikke havde taget saa bestemt Afstand fra Jernbyrds Brug, medens Absalon, da han i

1171 overførte den skaanske Kirkeret til Sjælland har skyndt sig med at rense den for enhver Levning af det forbudte Bevismiddel.

Hvad Forfatteren herimod anfører om Biskop Absalons Forhold til Jernbyrd, forekommer mig at være irrelevant. At han lod nedskrive Vederlagsretten, hvori Jernbyrd var paabudt af Knud den Rige, og at han medvirkede ved Udstedelsen af Fdg. 28. Decbr. 1200, hvorved Brugen af Jernbyrd i Skaanes verdslige Ret igjen indskærpes, viser intet med Hensyn til hans Forhold overfor Sjællands verdslige og endnu mindre med Hensyn til hans Forhold overfor dets kirkelige Ret. Ved Optagelsen i Kirkeretten for Sjælland vilde Jernbyrd være bleven indført paa et Omraade, hvor det hidtil utvivlsomt ikke var bleven anvendt, og det kan Biskop Absalon ikke formodes at have villet være med til. At han saa har undladt at rette mere end nødvendigt ved Forlægget, naar blot Jernbyrd blev fjærnet, og at derfor Indgangs-Ordene til Art. 13 saavel som hele det øvrige Indhold ere blevene staaende, forekommer mig ikke uforklarligt. Ordet *scra* hævdede jo selv efter Ændringen sin Plads som en ganske enestaaende Anklage Ordning, paa hvilken den historiske Betegnelse fremdeles kunde finde Anvendelse om end i ændret Bemærkelse.

Jeg antager derfor, at den foreliggende ældste Gjen-givelse af den sjællandske Kirkeret ogsaa indeholder den oprindelige Text, saaledes som den blev vedtaget 1171, og at derimod den skaanske Kirkeret tilhører en ældre Tid.

Selv bortset fra den ovenfor omtalte Meddelelse om Biskop Absalons Besegling, hvoraf fremgaar, at Skraaen er bleven vedtaget efter 1158, mener jeg, at den bør

henføres til Tiden omkring 1160. Til dette Resultat fører netop efter mit Skjøn Dr. Holbergs fortræffelige Udredning af Kirkerettens Forhold til Datidens kanoniske Retsudvikling.

Jeg skal begynde med Bestemmelsen om Bispetiendens Ydelse.

I Gratians Dekret indskærpes ikke blot Tiendernes Ydelse, men det fremhæves ogsaa udtrykkelig, at der ikke bør ske nogen Løskøbelse fra deres Ydelse, og hertil føjes i Stroma Rolandi den yderligere Forklaring, at Ingen maa fri sig for Tiendeydelse ved Penges Betaling. Dekretet er fra Tiden omtrent 1150, og Stroma Rolandi forfattet kort efter. Forfatteren, Magister Rolandus Bandinellus, blev Pave under Navn af Alexander III 1159.

Nu fremhæver Forfatteren (S. 81), at „det kan antages“, at Paven i Praxis har virket for, hvad Magisteren lærte i Teorien, og at han har gjort, hvad han kunde, for at udrydde den paa mange Steder indtraadte Løskøbelse. Denne Bevægelse har efter Forfatterens Mening paavirket det danske Episcopat og ført til, at Ærkebiskop Eskil, efterat han i sin Udlændigheds Tid 1161—1168 havde været under Paavirkning af Pave Alexander III, har arbejdet for Tilvejebringelsen af Kirkelovene for Sjælland og Skaane, hvorved Løskøbelse afskaffedes. Den Antagelse, hvorpaa denne Forfatterens Slutning bygges, er imidlertid ikke dokumenteret ved Pavebreve af tilsvarende Indhold, og jeg har heller ikke fundet saadanne. Men det er formentlig ogsaa unødvendigt at ty til denne Antagelse for at begrunde Ærkebiskop Eskils Iver for Bispetiendes Indførelse.

Rolandus Bandinellus havde alt været Kardinal siden

1150 og fungeret som pavelig Kansler siden 1153. I denne Egenskab har han udfærdiget Breve til Nordens Gejstlige, deriblandt f. Ex. et af 1155 i Repert. Dipl. I S. 4, indeholdende Privilegier for det af Ærkebiskop Eskil stiftede Kloster i Tommerup i Skaane. Og yderligere sendtes han i 1157 af Pave Hadrian IV til Kejseren af Tydskland for at virke for den fangne Ærkebiskop Eskils Løsladelse. Man behøver derfor ingenlunde at oppebie Ærkebiskop Eskils Samliv med ham i Landflygtigheds Aarene for at antage, at Eskil er kommen under en stærk Paavirkning til at søge Bispetienden indført. Grations og Kardinal Rolands' Avtoritet var vistnok fuldkommen tilstrækkelig dertil, især efterat den sidstnævnte i Aaret 1159 var bleven valgt til Pave.

Saa begynder rundt omkring Bevægelsen for Tiendepligtens Gennemførelse; Kirke og Len S. 80; C. Kier i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1891 S. 130. Selv skriver Paven 6. Juli 1161; Dipl. Svec. I S. 60; til Sverige forat indskærpe Tiendepligten. Er det saa troligt, at Ærkebiskop Eskil skulde have siddet disse sin Vens og øverste Foresattes Bestræbelser overhørig lige indtil 1171? Nej han har uden Tvivl langt tidligere sat sig i Bevægelse. Derfor er det ogsaa efter mit Skjøn et forkert Syn paa Forholdenes Udvikling, hvorfra K. Maurer og efter ham Dr. L. Holberg gaa ud, naar de, som ovenfor omtalt, fremhæve, at Biskop Absalon, ligesom Biskop Arne af Skalholt et Aarhundrede senere, er kommen overens med sin Foresatte Ærkebispen om den Kirkeret, hver af dem skulde skrive. Det var ingenlunde Absalon men Eskil, som tog Initiativet, og han har kun taget Absalon med paa Raad ved sin Kirkerets Udarbejdelse.

Andre kirkeretlige Regler i Skraaen skjønnes

ogsaa at tale for dens Tilblivelse ikke altfor lang Tid efter Dekretets Fremkomst. Saaledes stemmer Reglen om Kirkens Indvielse i Art. 1 med Gratians Dekret og den i Summa Stephani (kort før Aar 1159) anførte Mening, medens den er i Strid med den Teori, som senere gjordes gjældende i et Pavebrev af Alexander III; Kirke og Len S. 16. Endvidere er Reglen i Kirkerettens Art. 2 om, at Bønderne med Bispens Vilje skulle kalde Præst i nærmere Overensstemmelse med Gratians Dekret; men henimod den Tid, da — efter Forfatterens Mening — de danske Kirkelove affattedes, synes kanonisk Ret endog tilbøjelig til at ville fjærne den svage Indflydelse paa gejstlige Embeders Besættelse, som fandtes i Patronatsretten. Forfatteren anfører saaledes Summa Rufini, affattet ved Aaret 1155, hvilken enhver Kanonist, der havde studeret i Paris i Tiden efter 1160 maatte kjende, til Hjemmel derfor. Hvor meget rimeligere er det da ikke, at Skraaen er udstedt, inden Studiet af Summa Rufini havde kunnet øve sin Virkning her i Norden.

Naar dernæst Dekretet indskærper Reglen om, at Gudsfreden skal overholdes „sicut ab archiepiscopis et episcopis uniuscujusque provinciae constituta est“, vilde det dog ikke have været rimeligt, om det danske Episcopat havde ventet med at give Regler derom til 1171.

I Henseende til Forholdet mellem Dekretet og Kirke-loven kan endelig ogsaa mærkes Bestemmelserne i sidst-nævnte om Kirkeran, Angreb paa Præst; Kirke og Len S. 28, 49 m. fl.

Paa den anden Side var Kirken endnu efter Dekretet ikke naaet til at tage saa bestemt Afstand fra Bevis ved Jernbyrd, som Tilfældet viser sig at være ifølge Pave Alexander III's ovenfor anførte Brev af 1171. Derfor

kunde kirkeretlige Hensyn ikke hindre Ærkebiskop Eskil i at vedtage Jernbyrds Anvendelse i 1160, tilmed i et Land, hvor den havde slaaet fastere Rod end i noget andet dansk Land.

Efterat altsaa Gratians Dekret havde paabudt fuld Tiendes Ydelse, og Eskils Ven Rolandus Bandinellus, som bestemtere havde præciseret dette Paabud, i 1159 var bleven valgt til Pave, satte Ærkebiskop Eskil sig i Bevægelse for at gennemføre denne Ordning. Spørge vi saa, om der var et Tidspunkt i vort Lands politiske Tilstand, der lod Mulighed aaben for, at denne Bestræbelse kunde gennemføres med Kong Valdemars gode Vilje, henvises vi til Aaret 1161. Da sluttede Ærkebiskop Eskil Fred med Kongen og afstod ham alle de „beneficia, quæ superiores reges sacris ædibus religiosa liberalitate detulerant“ (Saxo S. 772). Men dette Offer, hvorved han søgte at vinde Kong Valdemars Ven-skab; jfr. Saxos Ord: „eodem præcipitio mentis ad recuperandam regis amicitiam procurrit“; kunde da netop ogsaa være en yderligere Grund for ham til at sikre og for Kongen til at indrømme Kirken nye Indtægter. Den gode Forstaaelse mellem Kongen og Ærkebispen finder ogsaa sit Udtryk i det Privilegium, som Kong Valdemar den 27. Marts 1161 tildelte det af Ærkebiskop Eskil stiftede Tommerup Kloster i Skaane; Repert. Dipl. I S. 5. I dette Privilegium siges: „Concedimus insuper fidelibus infirmis in extremo positis, lege Danorum servata, quod medietatem [in!] omnium facultatum donare possint prelibatis fratribus“. Jeg har alt i mine Forelæsninger over Retshistorien henledet Opmærksomheden paa dette Privilegium til Støtte for Kirkerettens forud for samme stedfundne Vedtagelse. Dr. Holberg bemærker derimod

S. 121 Note 1, at Skaanske Kirkelov ikke existerede, da dette Privilegium blev udstedt; thi i modsat Fald vilde Kirkerettens Art. 8 ligefrem have hjemlet det i Privilegiet Omtalte som almindelig Ret, og der vilde da ikke have været Mening i at indrømme sligt som et Privilegium.

Jeg skjønner imidlertid ikke rettere, end at Kong Valdemar efter Forfatterens Mening i hvert Fald vilde have gjort sig skyldig i en Overflødighed, hvad enten saa Kirkeloven monne have existeret den Gang eller ikke; thi Kongen giver jo netop efter Ordene sit Privilegium med Overholdelse af en gjældende dansk Lov. Men spørger man saa, hvilken denne Lov monne være, skjønner jeg ikke rettere, end at det maa være den skaanske Kirkelov; thi dens Udtryk stemme Ord til andet med Privilegiets Ordlyd. Udtrykket „infirmis“ svarer til det danske Udtryk „i sotum“; „in extremis positus“ til „a døzdighi“, og „medietatem omnium suarum facultatum“ til „halfæn hofoplot sin“.

Men dertil kommer saa, at denne Fremhævelse af den danske Lov som Rettesnor ingenlunde staar saa overflødig, som Forfatteren synes at antage; thi Datidens kanoniske Ret var ingenlunde paa det Rene med samme Regel. Gratians Dekret henholder sig til den hellige Augustinus' Ord, at der til gudelig Brug kun kunde testes en Broderlod. Rufinus fortolker nu vel denne Udtalelse urigtig derhen, at man kunde efterlade Kirken sin halve Formue; men denne urigtige Fortolkning havde saa langt fra vundet almindelig kanonisk Anerkjendelse i Aaret 1161, at Pave Alexander III endnu i Brev af 6. Juli 1161 til Sverige fastholder Augustinus's Regel efter Ordlyden.

Derfor er der god Mening i, at Kong Valdemar i

Privilegiet af samme Aar udtrykkelig fremhæver, at han paa dette Punkt netop fastholder den danske Lovs Regel. Det var et Konge Bud, der derhos var til Fordel for det af Eskil stiftede Kloster; derfor var der ikke Anledning for ham til at rejse Indvending derimod fra kanonisk Synspunkt.

Jeg gaar derfor ud fra, at den skaanske Kirkeret er sat inden 27. Marts 1161, og det staar saa kun tilbage at besvare Spørgsmaalet om, hvorfor det da varede indtil 1171, inden Biskop Absalon udstedte en tilsvarende Kirkeret for Sjælland. Svaret derpaa falder ikke vanskeligt; thi i samme Aar 1161 drog Eskil i Landflygtighed, idet Skismaet, som herskede i Kirken, igjen bragte ham i Strid ikke blot med Valdemar men ogsaa med Absalon, fordi Eskil holdt paa sin Ven Alexander III, medens Valdemar og Absalon hyldede Modpaven Victor. Først i 1168 vendte han tilbage. Men derefter optoges Absalon af Krigstog; i Aaret 1170 fulgte Knud Lavards Skrinlæggelse og Kong Knud VI's Kroning. Det er da begribeligt, at der først i 1171 blev Tid for ham til at tænke paa at faa Kirkeretten vedtaget, og dette skete saa med Udelukkelse af den ukirkelige Jernbyrd og med enkelte Læmpelser.

Saaledes siger Skaanske Kirkeret Art. 14, at Julehelg skal holdes fra den Time, den ganger ind, medens samme Artikel i den sjællandske Kirkeret tilføjer, fra hvilken Tid den gaar ind, nemlig fra Advent. Denne Tilføjelse er en utvivlsom Forbedring af Texten. Skaanske Kirkeret Art. 16 bestemmer dernæst, at en Part fjerde Gang skal stævnes i Kirken paa en Helligdag i Paahør af Præsten og Kirkemændene. Denne Regel er lidet heldig. Hvad har en Stævnings Forkyndelse med Gudstjeneste

at bestille, og hvorledes kan en Lægmand træde op og føre Ordet i Kirken paa en Helligdag, medens Præsten tilligemed Kirkemændene maa nøjes med at være tavse Tilhørere. Sjællandske Kirkeret derfor ændrer Reglen derhen, at fjerde Stævning skal foretages af Præsten selv i Skrud. Denne Ændring maa jeg med C. Kier anse for en ubetinget Forbedring.

Naar endelig den Skaanske Kirkeret Art. 1 paalægger Bønderne ved Kirkevielse at yde Biskoppen tre Nætters Underhold, medens den sjællandske kun paalægger dem at underholde Biskoppen én Nat, saa medfører denne Ændring ikke blot en Lettelse for Bønderne, men er ogsaa i bedre Overensstemmelse med Summa Stephani, jfr. ovfr. S. 569. Den Gisning om en mellemkommen Revision af den sjællandske Kirkelov, som Forfatteren ogsaa paa dette Punkt henviser til, turde derfor være i alle Maader overflødig.
